

โครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ (U2T)
กับการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ : กรณีศึกษาเปรียบเทียบ ชุมชนบ้านทะเลน้อย
ตำบลทางเกวียน และชุมชนบ้านวังห้ว ตำบลวังห้ว อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดระยอง
University To Tambon (U2T) and Community's OTOP Development:
Comparative Case Study in Ban Talay Noi, Thang Kwian Subdistrict and Ban
Wong Wa, Wong Wa Subdistrict, Klaeng District, Rayong Province

รติมา พงษ์อริยา¹ สุภาภรณ์ ตังตรงไพโรจน์²
Ratima Pongariya, Supaphan Tangtrongpairoj

บทคัดย่อ (Abstract)

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทและกระบวนการทำงานของโครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ (U2T) ที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ ในชุมชนบ้านทะเลน้อย และชุมชนบ้านวังห้ว จังหวัดระยอง 2) ศึกษาพัฒนาการด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านทะเลน้อยและชุมชนบ้านวังห้วหลังจากมีการดำเนินการตามโครงการ U2T 3) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนบ้านทะเลน้อยและชุมชนบ้านวังห้ว หลังจากมีการดำเนินการตามโครงการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการให้ข้อมูล ได้แก่ ชาวบ้าน คณะทำงานโครงการ U2T และเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ศึกษา รวมถึงนักวิจัยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งกำหนดวิธีเลือกโดยการเจาะจง จำนวน 27 คน และใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การทำงานของโครงการมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ ตั้งแต่การสำรวจปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน คัดกิจกรรมการอบรมที่ชาวบ้านต้องการเพื่อตอบสนองและแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับด้านผลิตภัณฑ์ 2) พัฒนาการด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชนดีขึ้น ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากการเข้าร่วมกิจกรรมอบรม และผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากการช่วยเหลือของโครงการ 3) ปัจจัยที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนหลังดำเนินการตามโครงการ คือ ความรู้ความสามารถ การเอาใจใส่ต่อโครงการของอาจารย์ผู้รับผิดชอบโครงการ ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ความร่วมมือจากชาวบ้าน การมีทุนทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ และการสร้างการมีส่วนได้ให้ชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ช่วยให้โครงการดำเนินการได้อย่างราบรื่น

คำสำคัญ (Keywords) : โครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล; การพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์;
ชุมชนบ้านทะเลน้อย; ชุมชนบ้านวังห้ว

Received: 2022-10-27 Revised: 2022-11-06 Accepted: 2022-11-07

¹ นักศึกษาปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Master Degree Student in Master of Arts, Human and Social Development, Chulalongkorn University. E-mail: ratima.pongariya@gmail.com

² สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. E-mail: supaphan.t@gmail.com

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the role and working process of the University To Tambon (U2T), contributing to the development of the community in terms of products. In Ban Talay Noi and Ban Wong Wa, Rayong Province 2) to study the product development of these communities after the project implementation and 3) to study the factors affecting the success of community product development by a comparative study between these two communities after the project implementation. The sample groups were villagers, the U2T project working group, and government officials in the study area, as well as researchers in charge of the project evaluations. There were 27 specific people for the in-depth interview. The content analysis was used.

The results of the research showed that 1) the project contributed to the community development in terms of products: in-community problem survey, development of training activities needed by the villagers, and problem solving in the product knowledge. 2) There were improvements of the product development at the communities because of the participations in training activities and the project. 3) Factors affecting the success of community product development, after the implementation of the project, consisted of knowledge and ability, the teachers' engagement with the project, the strength of community leaders, collaborations of all sectors and villagers, as well as capitals in natural and human resources. These were the factors facilitating the project smoothly.

Keywords: University To Tambon; U2T; community products development;
Ban Talay Noi; Ban Wong Wa

บทนำ (Introduction)

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทั่วโลกเป็นไปอย่างรวดเร็ว ความไม่แน่นอนสูง คาดเดาผลที่เกิดขึ้นได้ยาก สืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ได้รับการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด ซึ่งก่อให้เกิดนวัตกรรมอย่างพลิกผัน (Disruption innovation) (ศศิมา สุขสว่าง, 2560) อันส่งผลให้เกิดความท้าทายต่อการพัฒนาประเทศในหลายมิติด้วยแนวโน้มในข้างต้น กระนั้นก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าการขาดประสิทธิภาพในภาคการผลิตทั้งในภาคบริการและภาคเกษตร เนื่องจากขาดการนำเอาเทคโนโลยีมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ รวมไปถึงการมีปัญหาด้านแรงงาน ปัญหาความยากจน ทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจประเทศไทยที่ยังไม่สามารถขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมได้อย่างเต็มกำลัง ดังนั้น การที่จะสามารถรับมือและปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น ภาครัฐจึงต้องมีการวางแผนการพัฒนาที่รอบคอบและครอบคลุม เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกภาคส่วน โดยการทำให้ประชาชนมีรายได้สูงขึ้นและแก้ปัญหาค่าครองชีพอย่างยั่งยืน ภาคเกษตรและภาคบริการสามารถกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนา

การพัฒนาในช่วง 5 ปี ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ซึ่งเป็นช่วงที่มุ่งเน้นการพัฒนาบนฐานภูมิปัญญาที่เกิดจากการใช้ความรู้และทักษะการใช้วิทยาศาสตร์

เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา และการพัฒนานวัตกรรม โดยนำมาใช้ในทุกด้านของการพัฒนา เพื่อขยายและสร้างฐานรายได้ใหม่ที่ครอบคลุมทั่วถึงมากขึ้นควบคู่ไปกับการต่อยอดฐานรายได้เดิม ส่งผลให้สังคมไทยมีคุณภาพ และเป็นการพัฒนาที่เกิดจากการฉีกกำลังในการผลักดันขับเคลื่อนร่วมกันของทุกภาคส่วน อันมีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” ซึ่งเปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ทั้งยังมุ่งเน้นการสร้างความรู้เชิงบูรณาการที่ครอบคลุมทั่วถึง เพื่อเพิ่มขยายฐานกลุ่มประชากรชั้นกลางให้กว้างขึ้น โดยกำหนดเป้าหมายในการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ โอกาสทางสังคม และรายได้ของกลุ่มประชากรรายได้ต่ำสุด ร้อยละ 40 ให้สูงขึ้น (ไทยรัฐออนไลน์, 2559)

บริบทดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลตามพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 อันกำหนดให้มีเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor Development: EEC) ได้แก่ จังหวัดระยอง จังหวัดชลบุรี และจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยต้องการสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักลงทุนต่างชาติ ในการเข้ามาลงทุนในพื้นที่ดังกล่าว เพื่อนำประเทศไทยเข้าสู่ Thailand 4.0 ซึ่งภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจสูง หากมีการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่องเป็นระบบ จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้มีการประกอบพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง สร้างนวัตกรรมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการเกษตรกรรมดั้งเดิม ตลอดจนวิถีของชุมชนในพื้นที่ จึงเป็นเหตุผลที่ในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ และเนื่องจากเป็นจังหวัดที่อยู่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ส่งผลให้มีงบประมาณลงไปพัฒนาและกระตุ้นเศรษฐกิจในจังหวัดอีกมหาศาล อีกทั้งอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองมีหลากหลายประเภท เช่น การผลิตรถยนต์ ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ แปรรูปสินค้าเกษตร การผลิตไฟฟ้า และการผลิตสารเคมี เป็นต้น ซึ่งสร้างมูลค่ารวมในแต่ละปีเกือบ 1 ใน 3 ของงบประมาณรายจ่ายประเทศไทย (สำนักงานแรงงานจังหวัดระยอง, 2564)

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ทั่วโลกประสบปัญหาในเรื่องการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศ ประชาชนว่างงาน และบัณฑิตจบใหม่ไม่สามารถหางานทำได้ รวมถึงนักศึกษาที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง ประชาชนที่ว่างงานย้ายกลับถิ่นฐานจำนวนมาก จากการสืบค้นเกี่ยวกับสถานการณ์การว่างงานท่ามกลางสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 พบว่า จำนวนผู้ว่างงานใน พ.ศ. 2564 มีจำนวนทั้งสิ้น 748.3 พันคน ซึ่งมากที่สุดในรอบ 10 ปี (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) ดังนั้น รัฐจึงกำหนดนโยบายการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยมุ่งเน้นที่การฟื้นฟูเศรษฐกิจในระดับชุมชน ทั้งการสร้างงาน การพัฒนาอาชีพในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงเกิดเป็น “โครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ หรือ โครงการ U2T” ขึ้นมา

โครงการนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากปัญหาวิกฤติการณ์โควิด-19 ที่ได้ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก ปัญหาที่เห็นได้ชัดคือ ปัญหาการว่างงานเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ประชาชนขาดรายได้ ส่งผลให้กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (อว.) จึงได้ส่งเสริมให้มีการจัดทำโครงการ U2T ขึ้น เพื่อเป็นการยกระดับและช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการและแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยใช้องค์ความรู้ งานวิจัย เทคโนโลยี นวัตกรรม และทรัพยากรของมหาวิทยาลัย ไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่ผ่านการนำปัญหาของแต่ละพื้นที่มาสู่การพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ พัฒนาองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อขับเคลื่อนประเทศสืบต่อไป

จังหวัดระยองเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีโครงการ U2T ลงไปดำเนินการพัฒนา โดยพบว่ามีโครงการ U2T ที่ดูแลพื้นที่ระยองอยู่ภายใต้การดูแลรับผิดชอบจาก 5 สถาบันอุดมศึกษา รวมทั้งสิ้น 34 ตำบล (อว. ส่วนหน้า จังหวัดชลบุรี, 2564) เพราะสถานการณ์โควิด - 19 ในจังหวัดระยองได้รับปัญหาเดียวกัน เห็นได้จากจำนวนผู้ว่างงานในจังหวัดระยอง สำหรับไตรมาส 1 ปี 2564 มีจำนวน 5,427 คน คิดเป็นอัตราการว่างงานเท่ากับร้อยละ 0.92 ของกำลังแรงงานทั้งหมด ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับไตรมาสเดียวกันปีก่อน เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.35 กล่าวคือ ไตรมาส 1 ปี 2563 มีอัตราการว่างงาน ร้อยละ 0.57 (สำนักแรงงานจังหวัดระยอง, 2564)

ภายหลังจากการดำเนินโครงการมาได้ระยะเวลา 1 ปี นับตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2564 พบว่ามี การจ้างงานทั่วประเทศ สูงสุดร้อยละ 97.5 และมีกิจกรรมในแง่ของการยกระดับเศรษฐกิจ ส่งผลให้มีเงินหมุนเวียนจากการจ้างงานมากกว่า 700 ล้านบาท (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, มปป.) ดังนั้น โครงการ U2T จึงมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดจากโควิด-19 โดยเฉพาะการสร้างงาน อาชีพให้แก่ประชาชน อันนำไปสู่การสร้างรายได้เพื่อหาเลี้ยงชีพให้แก่ครอบครัว และครอบคลุมไปถึงการแก้ไขปัญหาดังกล่าวใน อนาคต ดังวัตถุประสงค์โครงการข้างต้น กล่าวคือ การส่งเสริมให้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีองค์ความรู้ในฐานะ อาจารย์มหาวิทยาลัยมาเป็นผู้ส่งต่อความรู้เฉพาะทางให้แก่ชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้โดยตรง โดยเฉพาะองค์ความรู้ที่ชาวบ้านไม่ชำนาญ เช่น ด้านเทคโนโลยี นวัตกรรม การใช้สื่อสังคม (social media) หรือการยกระดับสิ่งที่ชาวบ้านมีอยู่แต่เดิม ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์หรือสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และนำความรู้ที่ได้รับไปต่อยอด เพิ่มรายได้ และนำไปสู่การมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งจังหวัดระยองเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีโครงการ U2T ลงไปดำเนินการกิจกรรมพัฒนาเช่นกัน อันเห็นได้จากจำนวนผู้ว่างงานในจังหวัดระยอง สำหรับไตรมาส 4 ปี 2564 (ตุลาคม-ธันวาคม) พบว่าจังหวัดระยองมีอัตราการว่างงานร้อยละ 0.89 เท่ากับ ไตรมาส 3 ที่ผ่านมา และลดลงเมื่อเทียบกับไตรมาสเดียวกันของปีก่อน ซึ่งมีอัตราการว่างงานร้อยละ 0.92 ประกอบกับจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับตำบล (TSI) จังหวัดระยอง พบว่า ภาพรวมการประเมินศักยภาพ ตำบลก่อนมีโครงการ U2T จังหวัดระยองมีตำบลมุ่งสู่ความยั่งยืน จำนวน 7 ตำบล แต่ภายหลังการเข้ามาของ โครงการ U2T เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้น พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น 21 ตำบล คิดเป็นร้อยละ 75 (อว. ส่วนหน้า จังหวัดชลบุรี, 2564)

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจว่าโครงการดังกล่าวมีกระบวนการ บทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ และพัฒนาการด้านผลิตภัณฑ์ในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน และชุมชนบ้านวังหว้า ตำบลวังหว้า อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง ก่อนและหลังโครงการ U2T เข้ามาดำเนินการในพื้นที่ ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จในการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชน ทั้ง ก่อนและหลังจากการดำเนินการตามโครงการ U2T ซึ่งเหตุที่ผู้วิจัยตัดสินใจเลือกพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ กรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีความโดดเด่นทางด้านผลิตภัณฑ์มากกว่าพื้นที่อื่น ๆ

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการทำงานของโครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ (U2T) ที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ ในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน และชุมชนบ้านวังหว้า ตำบลวังหว้า อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง

2. เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน และชุมชนบ้านวังหว้า ตำบลวังหว้า อำเภอกงหรา จังหวัดระยอง หลังจากมีการดำเนินการตามโครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ (U2T)

3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จในการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชน และศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน และชุมชนบ้านวังหว้า ตำบลวังหว้า อำเภอกงหรา จังหวัดระยอง หลังจากมีการดำเนินการตามโครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ (U2T)

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

1. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งทำการศึกษาด้านเนื้อหาและมีการสัมภาษณ์ในเชิงลึก โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) พื้นที่ที่ผู้วิจัยได้เลือกศึกษา คือ ชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน และชุมชนบ้านวังหว้า ตำบลวังหว้า อำเภอกงหรา จังหวัดระยอง

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของโครงการ U2T ที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ ในชุมชนบ้านทะเลน้อย และบ้านวังหว้า รวมไปถึงศึกษาพัฒนาการด้านผลิตภัณฑ์และปัจจัยที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จในการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชน

1.2 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย ประกอบไปด้วย (1) ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านทะเลน้อย และชุมชนบ้านวังหว้า (2) ผู้ที่ได้รับการจ้างงานจากโครงการ ทั้งคณะทำงานโครงการ U2T ในพื้นที่ศึกษา เช่น อาจารย์ นักศึกษา บัณฑิตจบใหม่ และชาวบ้านในพื้นที่ รวมถึงนักวิจัยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินโครงการ U2T (3) เจ้าหน้าที่รัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการประสานงานทำโครงการ U2T ในพื้นที่ศึกษา เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลทางเกวียน อ.กงหรา จ.ระยอง องค์การบริหารส่วนตำบลวังหว้า อ.กงหรา จ.ระยอง เป็นต้น

1.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) พื้นที่ที่ผู้วิจัยได้เลือกศึกษา คือ ชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน และชุมชนบ้านวังหว้า ตำบลวังหว้า อำเภอกงหรา จังหวัดระยอง

1.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา ช่วงเวลาในการศึกษารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์สรุปผลการวิจัย อยู่ในระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2565

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบบันทึกข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้ศึกษาเกี่ยวกับรายละเอียดและพัฒนาการของโครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ (U2T) จากหนังสือ งานวิจัย บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ หน่วยงานรัฐ หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2.2 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ผู้วิจัยจะสังเกตกระบวนการของคณะทำงานโครงการ U2T ต่อการดำเนินติดตามงานในส่วนของการช่วยพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ของชาวบ้าน เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานของคณะทำงานโครงการ U2T ในทั้งสองพื้นที่ว่ามีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์อย่างไร ตลอดจนสังเกตพฤติกรรมของชาวบ้านที่แสดงออกถึงการรับรู้ต่อโครงการ และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ ในขณะที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูล

2.3 แบบสัมภาษณ์ ใช้บันทึกข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนามด้านผลิตภัณฑ์ ด้วยการใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ประกอบด้วยข้อคำถาม ซึ่งอธิบายปรากฏการณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 การดำเนินโครงการ U2T ของคณะทำงานโครงการ ในชุมชนบ้านทะเลน้อยและชุมชนบ้านวังห้ว โดยเฉพาะการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์

ตอนที่ 2 พัฒนาการด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านทะเลน้อย และชุมชนบ้านวังห้ว มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนและหลังการเข้ามาของคณะทำงานโครงการ U2T

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จในการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชน และศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนบ้านทะเลน้อย และชุมชนบ้านวังห้ว ซึ่งเปรียบเทียบกับก่อนและภายหลังการดำเนินการตามโครงการ U2T โดยศึกษาร่วมกับข้อคำถามปลายเปิด เพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

โดยมีการจัดทำแบบสัมภาษณ์ (interview form) สำหรับใช้บันทึกข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 การดำเนินโครงการ U2T ของคณะทำงานโครงการ ในชุมชนบ้านทะเลน้อยและชุมชนบ้านวังห้ว โดยเฉพาะการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary research) ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเบื้องต้นผ่านการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ การค้นคว้าจากเอกสาร อาทิ หนังสือ งานวิจัย บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ หน่วยงานรัฐ หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ที่ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะด้านผลิตภัณฑ์ ส่วนการศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field study research) แหล่งข้อมูล ได้แก่ ชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับความช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ การทำงานของคณะทำงานโครงการ U2T ที่มีบทบาทในพื้นที่กรณีศึกษา สอบถามข้อมูลจากเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ รวมไปถึงสอบถามข้อมูลและความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการประเมินและผลลัพธ์ของการพัฒนาชุมชนจากการดำเนินการตามภารกิจโครงการในมุมมองของนักวิจัยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการ U2T

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยจะทำการจัดประเภทของข้อมูล (categories) เพื่อเชื่อมโยงข้อมูล และอภิปรายประเด็นต่าง ๆ อันนำไปสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษา ก่อนจะนำเสนอในรูปแบบของการอธิบายเชิงพรรณนา (descriptive method) เพื่อตอบคำถามการศึกษาที่กำหนดไว้และนำไปสู่การสร้างข้อสรุป ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้จะใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากการสัมภาษณ์ เพื่อมาวิเคราะห์ปรากฏการณ์สายตาและมุมมองของคณะทำงานต่อการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ รวมถึงปรากฏการณ์สายตาและมุมมองของชาวบ้านในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน และชุมชนบ้านวังห้ว ตำบลวังห้ว อำเภอกงหรา จังหวัดระยอง

ผลการวิจัย (Research Results)

จากการศึกษาพบว่าผลการวิจัยในแต่ละวัตถุประสงค์ของการวิจัยสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ศึกษาบทบาทและกระบวนการทำงานของโครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ (U2T) ที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ ในชุมชนบ้านทะเลน้อย และชุมชนบ้านวังห้ว ได้แก่

1.1 กระบวนการดำเนินงานของโครงการ U2T ในชุมชนบ้านทะเลน้อย ในช่วงระยะเวลา 1 ปี ของการทำงานช่วงที่ 1 ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนธันวาคม ปีพ.ศ.2564 มีกิจกรรมที่ดำเนินงานทั้งหมด 9 กิจกรรม จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมและการอบรมที่ทางโครงการ U2T จัดขึ้นมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ ในชุมชนบ้านทะเลน้อย โดยเฉพาะกิจกรรมและการอบรมเกี่ยวกับการให้ความรู้เรื่องบรรจุภัณฑ์ เรื่องตราสินค้า เรื่องการตลาดออนไลน์ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ซึ่งทำให้ชาวบ้านได้รับความรู้มาใช้อย่างต่อยอดพัฒนาสินค้าผลิตภัณฑ์ที่ตนมีอยู่ได้ จนสามารถนำไปสู่การสร้างรายได้ที่มากขึ้นเพื่อหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัว รวมถึงสามารถกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชนได้

1.2 กระบวนการดำเนินงานของโครงการ U2T ในชุมชนบ้านวังห้ว ตำบลวังห้ว ในช่วงระยะเวลา 1 ปี ของการทำงานช่วงที่ 1 ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนธันวาคม ปีพ.ศ.2564 มีกิจกรรมที่ดำเนินงานทั้งหมด 9 กิจกรรมเช่นกัน และจากการศึกษาพบว่ากิจกรรมและการอบรมที่ทางโครงการ U2T จัดขึ้นจึงมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ ในชุมชนบ้านวังห้ว โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนแรก คือ การพัฒนาจากสิ่งเดิมที่มีอยู่เดิม ได้แก่ การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ในสินค้าที่มีอยู่แล้ว เช่น น้ำพริกกระวานกรอบ ส่วนที่สอง คือ การคิดสิ่งใหม่ขึ้นมาเพื่อสะท้อนเอกลักษณ์ของสินค้าและผลิตภัณฑ์เดิมที่มี กล่าวคือ การนำสินค้ามาแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า ได้แก่ ข้าวเกรียบข้าวตัง ส่วนที่สาม คือ การแก้ไขปัญหาจากการนำเอาขยะหรือของเหลือใช้มาสร้างเป็นสินค้าใหม่ ได้แก่ กระถางและการด้ายสาจากเปลือกทุเรียน พรหมเช็ดเท้าจากเศษผ้า เป็นต้น รวมไปถึงกิจกรรมและการอบรมเกี่ยวกับการให้ความรู้เรื่องการใช้เทคโนโลยี M-Commerce การตลาดออนไลน์ ซึ่งทำให้ชาวบ้านได้รับความรู้มาใช้อย่างต่อยอดพัฒนาสินค้าผลิตภัณฑ์ที่ตนมีอยู่ได้ จนสามารถนำไปสู่การสร้างรายได้ที่มากขึ้นเพื่อหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัว รวมถึงสามารถกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชนได้มากขึ้น

2. เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านทะเลน้อย และชุมชนบ้านวังห้ว หลังจากมีการดำเนินการตามโครงการ U2T ได้แก่

2.1 พัฒนาการด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านทะเลน้อย แบ่งออกเป็นผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากการเข้าร่วมกิจกรรมอบรม และ ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากการช่วยเหลือของโครงการ U2T ดังนี้

2.1.1 ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากการเข้าร่วมกิจกรรมอบรม คือ การที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมเรียนรู้ และทำกิจกรรมที่ทางโครงการ U2T เป็นฝ่ายจัดขึ้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์แก่ชุมชนบ้านทะเลน้อย แล้วได้นำเอาความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรมนั้นมาใช้อย่างต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตัวเองสืบต่อไป โดยจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่จัดโดยโครงการ U2T ได้แก่ การทำเค้กกล้วยตาก ยำผักกระชับกรอบ และกะป็น้ำปลาหวาน ทำให้ทราบถึงความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการเข้าร่วมทำกิจกรรม 3 ประการ ดังนี้ (1) ได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมาก เนื่องจากชาวบ้านสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ไปใช้อย่างต่อยอดทำเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ของตัวเอง ส่งผลให้สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้น (2) ได้ประโยชน์

จากการเข้าร่วมกิจกรรมบางส่วน คือ ชาวบ้านสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ไปใช้ต่อยอด ปรับปรุงกับผลิตภัณฑ์เดิมที่ชาวบ้านมีอยู่ก่อนแล้ว และ (3) ข้อจำกัดของการนำข้อมูลจากการเข้าร่วมกิจกรรมไปใช้ต่อยอด กล่าวคือ ความรู้ที่ได้มาจากกิจกรรมที่อบรมนั้น ไม่สามารถนำไปต่อยอดและทำอย่างเต็มประสิทธิภาพได้ในทุกคน เนื่องจากการมีต้นทุนทางอุปกรณ์ที่ไม่เท่ากัน รวมถึงพื้นฐานทางทักษะที่ต่างกัน

2.1.2 พัฒนาการด้านผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการช่วยเหลือจากโครงการ คือ ผลิตภัณฑ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาขึ้น จากการเข้ามาช่วยเหลือของโครงการ U2T ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปผลิตภัณฑ์ หรือการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีความทันสมัยมากขึ้น เพื่อส่งเสริมการขายให้ชาวบ้านสร้างรายได้เพิ่มขึ้น ได้แก่ (1) ขาไบขลุ่ บรรจุภัณฑ์เดิมของขาไบขลุ่เป็นเพียงการนำใบชาตากแห้งมาบรรจุใส่ถุงพลาสติกและใส่กล่องขายเพียงเท่านั้น แต่พอโครงการ U2T เข้ามาจึงมีการปรับเปลี่ยนบรรจุภัณฑ์ใหม่โดยนำมาบรรจุใส่ถุงชา เพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการรับประทานมากขึ้น (2) กล้วยตาก เดิมบรรจุภัณฑ์เป็นการนำเอากล้วยตากมาบรรจุใส่ถุงพลาสติกและกล่องขายเพียงเท่านั้น แต่พอโครงการ U2T เข้ามาจึงมีการปรับเปลี่ยนบรรจุภัณฑ์ใหม่โดยการทำสายคาดกล่องเพิ่มขึ้น (3) ผักกระชับ แต่เดิมชาวบ้านไม่ได้มีการขายทางไกล เพียงแค่นำใส่ถึงกระบะเล็ก ๆ วางขายที่บริเวณหน้าบ้านของตนหรือตลาดเพียงเท่านั้น พอโครงการ U2T เข้ามาจึงมีการปรับเปลี่ยนบรรจุภัณฑ์ใหม่โดยการนำมาบรรจุใส่ถุงพลาสติก เพื่อให้สะดวกในการจำหน่ายทางไกลมากขึ้นอันเป็นการเพิ่มช่องทางการขายและฐานลูกค้า ประกอบกับสอนเพิ่มมูลค่าด้วยการแปรรูปทำเป็นยาผักกระชับกรอบ (4) กะปิ แต่เดิมชาวบ้านบรรจุกระปุกพลาสติกขายที่ตลาดเพียงเท่านั้น โครงการ U2T จึงแนะนำให้ชาวบ้านเพิ่มมูลค่าสินค้าโดยการนำกะปิไปแปรรูปเป็นกะปಿನ้ำปลาหวาน

2.2 พัฒนาการด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านวังห้ว แบ่งออกเป็นผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากการเข้าร่วมกิจกรรมอบรม และ ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากการช่วยเหลือของโครงการ U2T ดังนี้

2.2.1 พัฒนาการด้านผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมอบรม ที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมเรียนรู้และทำกิจกรรมที่ทางโครงการ U2T เป็นฝ่ายจัดขึ้น เพื่อนำเอาความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรมนั้นไปใช้ต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตัวชาวบ้านเองสืบต่อไป โดยจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมที่จัดโดยโครงการ U2T วังห้ว ทำให้ทราบถึงความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการเข้าร่วมทำกิจกรรม 2 ประการ ดังนี้ (1) ได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรม กล่าวคือชาวบ้านสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากเข้าร่วมอบรมไปใช้ต่อยอดทำเป็นผลิตภัณฑ์ของตัวเอง สร้างอาชีพใหม่และรายได้ให้กับชาวบ้าน ทั้งยังนำความรู้ที่ได้จากการอบรมเรื่องการตลาดออนไลน์มาใช้ และได้รับแม่แบบบรรจุภัณฑ์และสติ๊กเกอร์ตราสินค้ามาใช้ด้วย (2) ข้อจำกัดของการนำข้อมูลจากการเข้าร่วมกิจกรรมไปใช้ต่อยอด เนื่องจากการมีต้นทุนทางอุปกรณ์ที่ไม่เท่ากัน ทักษะการเรียนรู้และนำไปใช้ รวมไปถึงขั้นตอนการแปรรูปที่มีความซับซ้อน ยากต่อการนำไปทำใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

2.2.2 ผลิตภัณฑ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาขึ้น จากการเข้ามาช่วยเหลือของโครงการ U2T ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปผลิตภัณฑ์ หรือการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีความทันสมัยมากขึ้น เพื่อส่งเสริมการขายให้ชาวบ้านสามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ (1) ข้าวเกรียบข้าวตัง ชุมชนบ้านวังห้วมีข้าวตังโบราณที่เป็นสินค้าโดดเด่นอยู่แต่เดิม เพราะมีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนที่ไหน เนื่องจากมีน้ำจิ้มไว้สำหรับกินคู่กับข้าวตัง ปัญหาคือไม่สามารถเก็บไว้ได้นาน โครงการจึงพัฒนาแปรรูปให้กลายเป็นข้าวเกรียบข้าวตังแทน เพื่อเพิ่มระยะเวลาในการเก็บรักษา (2) น้ำพริกกระวานกรอบ เนื่องจากชุมชน

บ้านวังห้วมีกระวานเป็นสมุนไพรอยู่แล้ว โครงการ U2T ได้ช่วยคิดสูตรและสอนวิธีทำเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าจนกลายเป็นน้ำพริกกระวานกรอบ ทั้งยังช่วยออกแบบพัฒนาบรรจุภัณฑ์พร้อมทั้งให้แม่แบบบรรจุภัณฑ์แก่ชาวบ้านที่สนใจต้องการนำไปขายต่อ (3) กระถางต้นไม้และกระดาดสาเปลือกทุเรียน หน้าเทศกาลเก็บผลไม้ทุกปีจะมีขยะที่เกิดจากเปลือกทุเรียนเป็นจำนวนมาก คณะทำงานโครงการจึงนำไปทำเป็นกระถางต้นไม้ และกระดาดสาจากเปลือกทุเรียนที่นอกจากจะเป็นการจัดการขยะแล้วยังเป็นการแปรรูปขยะเพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้นได้อีกด้วย (4) บราวน์ทุเรียน คณะทำงานโครงการนำทุเรียนอ่อนไปทำเป็นผงแล้วนำไปใส่บราวน์เพื่อแปรรูปวัตถุดิบ และสามารถเพิ่มมูลค่าสินค้า (5) พรหมเช็ดเท้า นำเอาเศษผ้าซึ่งเป็นขยะมาเพิ่มมูลค่าโดยแปรรูปเป็นพรหมเช็ดเท้า ผ้ารองหม้อ ซึ่งนอกจากจะเป็นการกำจัดเศษผ้าเหลือใช้ที่เป็นขยะแล้ว ยังช่วยส่งเสริมการสร้างอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชนอีกด้วย

3. ปัจจัยที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จในการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ของชุมชน และศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนบ้านทะเลน้อย และชุมชนบ้านวังห้ว ภายหลังจากมีการดำเนินการตามโครงการ U2T

โครงการ U2T ได้มีการจัดการแข่งขันแฮกกาธอน (Hackathon) ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาทักษะแก่ผู้เข้าร่วมโครงการ U2T โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าแข่งขันได้ระดมความคิดจากปัญหาและความต้องการในพื้นที่กว่า 3,000 ตำบลทั่วประเทศ โดยตำบลวังห้ว อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับภูมิภาค ภาคตะวันออก ในการประกวดกิจกรรมแฮกกาธอน ประจำปีพ.ศ. 2564 ด้วยการใช้แนวคิด “เปลือกทุเรียนมีค่าวังห้ว Go Green” ซึ่งนำเอาทุเรียนวังห้วอันมีจุดขายในการเป็นเกษตรอินทรีย์มาใช้ เพราะสามารถนำทุกส่วนของทุเรียนมาใช้แปรรูปเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้นั่นเอง (เพจ Facebook มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก) การได้รับรางวัลนี้จึงถือเป็นสิ่งที่รับประกันถึงความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ของคณะทำงานโครงการ U2T ในชุมชนบ้านวังห้ว

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการ ระหว่างชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน และชุมชนบ้านวังห้ว ตำบลวังห้ว อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการ	ชุมชนบ้านทะเลน้อย	ชุมชนบ้านวังห้ว
1) ความรู้ความสามารถ และการเอาใจใส่ต่อโครงการของอาจารย์ผู้รับผิดชอบโครงการ	/	/
2) ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนที่ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อโครงการ และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน	/	/
3) การมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญา	/	/
4) การมีทุนทางทรัพยากรมนุษย์ การคัดเลือก และการบริหารคณะทำงาน	/	/
5) การสร้างการมีส่วนร่วมได้ให้ชุมชน		/
6) ความร่วมมือจากชาวบ้านในการเข้าร่วมกิจกรรม	/	/

จากตารางข้างต้น แสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการ ระหว่างชุมชนบ้านทะเลน้อย และชุมชนบ้านวังห้ว มีปัจจัยที่สอดคล้องกัน 5 ปัจจัย ได้แก่ 1) ความรู้ความสามารถ และการเอาใจใส่ต่อโครงการของอาจารย์ผู้รับผิดชอบโครงการ 2) ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนที่ส่งเสริมให้เกิดการมี

ส่วนร่วมของชุมชนต่อโครงการ และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน 3) การมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญา 4) การมีทุนทางทรัพยากรมนุษย์ การคัดเลือก และการบริหารคณะทำงาน และ 5) ความร่วมมือจากชาวบ้านในการเข้าร่วมกิจกรรม ในขณะที่ปัจจัยเกี่ยวกับการสร้างการมีส่วนร่วมได้ให้ชุมชนเป็นประเด็นที่พบได้แค่ชุมชนบ้านวังห้ว แต่ไม่พบในชุมชนบ้านทะเลน้อย เนื่องจากโครงการ U2T ที่ดำเนินการในพื้นที่บ้านทะเลน้อยอาศัยความสมัครใจของชาวบ้านในการมาเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมมากกว่าการให้ค่าตอบแทน ดังนั้น ประเด็นนี้จึงอาจจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าการดำเนินการภายใต้โครงการ U2T บ้านวังห้ว ประสบความสำเร็จน้อยกว่าบ้านทะเลน้อย ซึ่งมีรางวัลชนะเลิศระดับภูมิภาค ภาคตะวันออกข้างต้นเป็นสิ่งที่รับประกันความสำเร็จของโครงการ U2T วังห้วอย่างเป็นที่ประจักษ์

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

1. โครงการ U2T เข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ ถือเป็นการพัฒนาชุมชนด้านหนึ่งจากหลาย ๆ ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับนิยามของคำว่า “พัฒนาชุมชน” ที่ บุญนำ ปานขำ (2543, 9) นิยามไว้ว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้นหรือเจริญก้าวหน้าขึ้น ทั้งการพัฒนามนุษย์และสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วยกัน และสอดคล้องกับ โกวิท พวงงาม (2553 อ้างถึงใน ภิญญลักษณ์ วีรภัทรรัตน์วรา, 2557: 41-44) ที่ระบุว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลง การสร้างสรรค์ปรับปรุงอย่างมีกระบวนการ โดยมีโครงสร้างและแบบแผน หรือมีทิศทางเป้าหมายที่ชัดเจนแน่นอน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น และสามารถพึ่งพาตนเองได้

2. หลักการดำเนินงานของโครงการ U2T สอดคล้องกับหลักการพัฒนาชุมชนในเรื่องลักษณะสำคัญของการพัฒนาชุมชนข้อ 4 ดังที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526: 11-13 อ้างถึงใน วิษุวัต ชีวะสารณ์, 2549: 16) กล่าวถึง ไว้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีสมาชิกของชุมชนเข้าร่วม หรือการพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม และสอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน หลักการพึ่งพาตนเองของชุมชน หลักการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และหลักการประสานงาน ดังที่ สัญญาและพัฒน์ กล่าวไว้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2542 และพัฒน์ บุญยรัตนพันธุ์, 2549 อ้างถึงใน ภิญญลักษณ์ วีรภัทรรัตน์วรา, 2557: 44-46)

3. กระบวนการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ของโครงการ U2T สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ ประไพศรี ไม่นิธิ (2563) ระบุไว้ ซึ่งประกอบด้วย 1) การประเมินความพร้อมของผู้ประกอบการเพื่อขอรับบริการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 2) กระบวนการจับคู่เพื่อการพัฒนาที่เหมาะสม 3) การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ และ 4) การส่งเสริมศักยภาพผลิตภัณฑ์ นวัตกรรมสู่เชิงพาณิชย์ ทั้งยังสอดคล้องกับ อัจฉรา มลิวงศ์ และ ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช (2554: 300-304) ที่กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ว่าต้องการให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับ อมรรรัตน์ อนันต์วราพงษ์ (2557: 126-151) ที่กล่าวว่า การนำตราสัญลักษณ์ของชุมชนไปทำหน้าที่เป็นสื่อประชาสัมพันธ์บนฉลากสินค้าที่ชุมชนได้ผลิตขึ้นมาเป็นบรรจุภัณฑ์ สามารถช่วยส่งเสริมการขายด้วยเอกลักษณ์ของบรรจุภัณฑ์เอง ถือเป็นการประชาสัมพันธ์การสร้างจุดเด่นในตัวบรรจุภัณฑ์ และทำให้ผู้ซื้อสามารถทราบถึงข้อมูลรายละเอียดของผลิตภัณฑ์ ซึ่งสะดวกสำหรับการทราบถึงแหล่งขายและผู้จำหน่าย ทำให้ผู้ซื้อมีความมั่นใจในการตัดสินใจซื้อ

4. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายพบข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ ผลิตภัณฑ์ที่พบเห็นทุกกลุ่มเห็นตรงกันทั้งสองชุมชนว่า ผลิตภัณฑ์จากชุมชนมีคุณภาพสูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนและหลังการมีโครงการ

U2T เข้ามา โดยสิ่งที่เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัดเจนน คือ คุณภาพของผลิตภัณฑ์ ตราผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ ทำให้ถูกใจและดึงดูดลูกค้ามากขึ้น รวมถึงช่วยสอนและสร้างช่องทางการจำหน่ายให้ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นช่องทางการจำหน่ายออนไลน์หรือการวางจำหน่ายตามงานแสดงสินค้า ตลาดสด ตลาดนัดสุดสัปดาห์ในที่ต่าง ๆ อันสามารถช่วยขยายกลุ่มลูกค้าเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลิตภัณฑ์ชุมชนดังกล่าวจะมีตราผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ที่สวยงามถูกใจผู้ซื้อก็ตาม แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าสิ่งดังกล่าวได้เพิ่มต้นทุนของผลิตภัณฑ์ ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มีราคาสูงขึ้นด้วยเช่นกัน

5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานตามโครงการ U2T มีหลายปัจจัยด้วยกัน ประกอบด้วย 1) ด้านความรู้ความสามารถ และการเอาใจใส่ต่อโครงการของอาจารย์ผู้รับผิดชอบโครงการ 2) ด้านความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนที่ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อโครงการ และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน 3) ด้านการมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญา 4) ด้านการมีทุนทางทรัพยากรมนุษย์ การคัดเลือก และการบริหารคณะทำงาน 5) ด้านการสร้างการมีส่วนได้ให้ชุมชน และ 6) ด้านความร่วมมือจากชาวบ้านในการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จด้านที่ 1 และด้านที่ 2 สอดคล้องกับที่ สุธารวรรณ เทพอารักษ์ (2549: 11-12) กล่าวว่า ตัวแปรต้น ได้แก่ 1) บทบาทผู้นำด้านการประสานงาน 2) บทบาทผู้นำด้านการวางแผน 3) บทบาทผู้นำด้านการจูงใจ 4) บทบาทผู้นำด้านการให้คำแนะนำปรึกษา สัมพันธ์กับความสำเร็จในการพัฒนา โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และสอดคล้องกับการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ประสบความสำเร็จที่ จุฑารัตน์ พรหมทัต (2564) กล่าวว่า มีหลักการและแนวคิด 5 ข้อ ดังนี้ 1) ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ (Leadership) 2) กระบวนการคิดการออกแบบ (Concept design) 3) การสร้างตราผลิตภัณฑ์ (Branding) ของชุมชน 4) บรรจุภัณฑ์สินค้า (Packaging) ที่ดี 5) การสร้างตราผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยวในชุมชนที่มีแนวความคิดเดียวกัน ประกอบกับการที่ชุมชนมีจุดแข็งของศักยภาพด้านปัจจัยการผลิต มีแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์และเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมทั้งคนในชุมชนมีความเข้มแข็งช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานตามโครงการ U2T ด้านที่ 3 คือ การมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญา ดังที่กล่าวไปข้างต้น ซึ่งปัจจัยดังกล่าวช่วยทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ถึงแม้ว่าโครงการพัฒนาต่าง ๆ จะยุติโครงการไปแล้วก็ตาม

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย (Research Knowledge)

1. ทราบเกี่ยวกับบทบาทและกระบวนการทำงานของโครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ (U2T) ที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของชุมชน ในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน และชุมชนบ้านวังห้ว ตำบลวังห้ว อำเภอกงหรา จังหวัดระยอง ซึ่งทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นกว่าเดิม

2. ทราบว่าชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน และชุมชนบ้านวังห้ว ตำบลวังห้ว อำเภอกงหรา จังหวัดระยอง มีการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์อย่างไร ภายหลังได้รับความช่วยเหลือจากโครงการ U2T

3. ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน การสร้างเครือข่าย (Networking) ที่เข้มแข็ง รวมไปถึงชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาวิชาชีพหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้รับ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้ธุรกิจด้านผลิตภัณฑ์ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนสืบต่อไป และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในธุรกิจด้านอื่น ๆ ของชุมชนได้อีกด้วย

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 โครงการได้ดำเนินการตามกระบวนการที่กำหนดไว้ทุกขั้นตอน แต่ขั้นตอนที่ชาวบ้านต้องการให้เพิ่มเติมมากขึ้นคือ เรื่องของช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ รวมถึงให้โครงการมีการอบรมให้ความรู้เรื่องการตลาดออนไลน์ อย่างไรก็ตามโครงการ U2T ทั้งสองพื้นที่นั้นได้มีการอบรมให้ความรู้ในเรื่องดังกล่าวแล้ว แต่กระนั้นชาวบ้านบางคนก็ไม่มีทักษะในการใช้เทคโนโลยี ดังนั้น ช่องทางการของการจำหน่ายจึงควรมีให้หลากหลายช่องทางมากขึ้น

1.2 เรื่องของตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เป็นสิ่งที่ชาวบ้านเห็นด้วยในการพัฒนา เพราะช่วยความสวยงาม แปลกใหม่จะช่วยดึงดูดลูกค้ามากกว่าเดิม แต่กระนั้นปัญหาที่ตามมาคือต้นทุนที่สูงขึ้น ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวอาจจะจำหน่ายได้ยากขึ้นในขณะเดียวกัน ดังนั้น โครงการอาจต้องประสานกับทางหน่วยงานหรือองค์กรที่ส่งเสริมการลงทุน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้เข้ามาช่วยเหลือในเรื่องนี้ โดยอาจสนับสนุนตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ที่มีราคาไม่สูงมากนัก

1.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน ภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน การประชาสัมพันธ์โครงการอย่างต่อเนื่องล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานตามโครงการ ดังนั้น การดำเนินการในระยะต่อไปควรคำนึงถึงเรื่องดังกล่าวเป็นพิเศษ

1.4 โครงการควรเพิ่มเติมการถ่ายทอดความรู้เรื่องระบบบัญชีพื้นฐาน การวิเคราะห์ต้นทุนที่แท้จริง อันรวมไปถึงต้นทุนแรงงาน ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านสามารถวางแผนธุรกิจเบื้องต้นได้เป็นระบบมากขึ้น

1.5 โครงการนี้ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากชาวบ้านและหน่วยงานราชการ ดังนั้น ควรดำเนินการต่อไป และหากมีการดำเนินการต่อควรมีการประชาสัมพันธ์ให้รับรู้โดยทั่วกัน อีกทั้งยังไม่ควรทิ้งช่วงให้นานเกินไปในระหว่างช่วงต่อเนื่องของโครงการ

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตการวิจัยเพียง 2 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านทะเลน้อย ต.ทางเกวียน และชุมชนบ้านวังห้ว ต.วังห้ว อ.แกลง จ.ระยอง และศึกษาเฉพาะการมีส่วนร่วมช่วยพัฒนาชุมชนด้านผลิตภัณฑ์เท่านั้น ดังนั้น สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรขยายพื้นที่และการมีส่วนร่วมช่วยชุมชนด้านอื่น ๆ เช่น ด้านการท่องเที่ยว ด้านการเกษตร หรือด้านอื่น ๆ ที่ชุมชนมีต้นทุนเดิมหรือมีความสนใจ เป็นต้น

2.2 ควรมีการศึกษาผลตอบแทนการลงทุนให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยการวิเคราะห์ต้นทุนที่แท้จริงให้ครอบคลุมต้นทุนทั้งหมด ซึ่งรวมถึงต้นทุนแรงงาน ต้นทุนการเสียโอกาส เป็นต้น

2.3 ควรมีการพัฒนาระบบและกลไกการขับเคลื่อนชุมชนหรือเครือข่ายการเรียนรู้ เช่น สรรหาปราชญ์ชาวบ้านให้มาเป็นผู้ฝึกสอนหรือพี่เลี้ยงเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่จะสามารถเรียนรู้ทักษะ ขั้นตอนการทำผลิตภัณฑ์ เพื่อก่อให้เกิดการต่อยอดโครงการที่ยั่งยืนต่อไป

2.4 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนควรมีการพัฒนาให้เชื่อมโยงกับด้านอื่น ๆ ที่เป็นจุดเด่นของชุมชนร่วมด้วย เช่น การนำการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนไปเชื่อมโยงกับด้านท่องเที่ยว เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- จุฑารัตน์ พรหมทัต. (2564). สร้างแบรนด์ชุมชน เสริมแกร่งให้เศรษฐกิจฐานราก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.tpsoc.moc.go.th/sites/default/files/Sraangaebndchumchn_esrimaekrngai_hesrsthkicchthaa.pdf. สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2565.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2559). ไชรทัส “ประเทศไทย 4.0” สร้างเศรษฐกิจใหม่ ก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/content/613903>. สืบค้นเมื่อ 12 ตุลาคม 2564.
- บุญนำ ปานขำ. (2543). บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น : การวิจัยรายกรณีสถาบันราชภัฏเพชรบุรี. คุรุศาสตร์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/67578>. สืบค้นเมื่อ 5 พฤศจิกายน 2564.
- ประไพศรี ไม้สนธิ์. (2563). นวัตกรรมกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรชุมชนที่ไม่ใช่อาหารและมีการส่งเสริมจากนโยบายหน่วยงานภาครัฐ. วิทยาศาสตร์สุขภาพบัณฑิต สาขาธุรกิจเทคโนโลยีและการจัดการนวัตกรรม สหสาขาวิชาธุรกิจเทคโนโลยีและการจัดการนวัตกรรม. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพจ Facebook มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก. ขอแสดงความยินดีกับทีม #U2Tตำบลวังหว้า เปลือกทุเรียนมีค่าวังหว้า Go Green ทีมชนะเลิศระดับภูมิภาค ภาคตะวันออก ในการประกวดกิจกรรมแฮกกาธอน (U2T Hackathon 2021) ประจำปี 2564. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://pages.facebook.com/photo.php?%2B%3D>. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2565.
- ภิญญลักษณ์ วีรภัทรรัตน์วร. (2557). การพัฒนาชุมชนโดยอุตสาหกรรมภาพยนตร์ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาชุมชนตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://cuir.car.chula.ac.th/bitstream/123456789/44652/1/5587124420.pdf>. สืบค้น 5 พฤศจิกายน 2564.
- วิษพาร์ ชีวะสาธน์. (2549). บทบาทขององค์กรธุรกิจในการส่งเสริมการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนา : กรณีศึกษาความร่วมมือระหว่างชุมชนสะพลีกับชุมชนพรคานา รีสอร์ท. กรุงเทพฯ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/13132>. สืบค้นเมื่อ 5 พฤศจิกายน 2564.
- ศศิมา สุขสว่าง. (2560). VUCA World ความท้าทายสำหรับผู้ในยุคใหม่. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.sasimasuk.com/16768188/vuca-world-ความท้าทายสำหรับผู้ในยุคใหม่>. สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน 2564.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2526). การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานแรงงานจังหวัดระยอง. (2564). รายงานสถานการณ์ด้านแรงงานจังหวัดระยอง ไตรมาส 1 ปี 2564. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://rayong.mol.go.th/wp-content/uploads/sites/47/2021/05/สถานการณ์ด้านแรงงานจังหวัดระยอง-ไตรมาส-1-ปี-2564.pdf>. สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2565.

- สำนักงานแรงงานจังหวัดระยอง. (2564). รายงานสถานการณ์ด้านแรงงานจังหวัดระยอง ไตรมาส 4 ปี 2564. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://rayong.mol.go.th/wp-content/uploads/sites/47/2022/02/สถานการณ์ด้านแรงงานจังหวัดระยอง-ไตรมาส-4-ปี-2564.pdf>. สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2565.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรไตรมาสที่ 1 (มกราคม-มีนาคม) พ.ศ. 2564. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/2564/full_report_q1_64.pdf. สืบค้นเมื่อ 16 มกราคม 2565.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (มปป.). อว.จ้างงาน U2T ระยะที่ 2 อีก 1.5 แสนคน ครอบคลุม 7,435 ตำบลทั่วประเทศฟื้นฟูประเทศหลังโควิด-19. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.u2t.ac.th/news/detail/37>. สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2565.
- สุธาวรรณ เทพอารักษ์. (2549). บทบาทผู้นำกับการพัฒนาโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ในทัศนะของสมาชิกกลุ่ม : กรณีศึกษาจังหวัดลพบุรี. กรุงเทพฯ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/12738>. สืบค้นเมื่อ 5 พฤศจิกายน 2564.
- อมรรัตน์ อนันต์วรพงษ์. (2557). รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางหัวเสือ จังหวัดสมุทรปราการ ตามแนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์ ราชชมงคลธัญบุรี. 1(2): 126-151.
- อว.ส่วนหน้า จังหวัดชลบุรี. (2564). รายงานผลการดำเนินงานโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมแบบบูรณาการ (มหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ : U2T) ในภาพรวมของจังหวัดระยอง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://pubhtml5.com/jlhg/dhty>. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2565.
- อัจฉรา มลิวงศ์ และขจรศักดิ์ วงศ์วิราช. (2554). การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน นวดแผนไทย บ้านแม่ทะ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง. การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปี 2554 “การพัฒนาอนาคตชนบทไทย : ฐานรากที่มั่นคงเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน”. 27-29 มกราคม 2554. 300-304. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.